

ABRAHAM VERGHESE

VIENUOLĒS PASLAPTIS

Jaudinanti šeimos saga, aprēpanti kelis dešimtmečius, kelias kartas ir kultūras. Tai knyga visiems, pasiilgusiems nebanalios istorijos, turtingo, įtraukiančio, meistriškai parašyto pasakojimo.

„Įspūdingas kūrinys.“

John Irving

Alma littera

Atėjimas

VĖLYVĄ 1954 DIEVO MALONĖS metų rugsėjo dvidešimtosios popietę po aštuonių mėnesių motinos iščių nežinomybėje mudu su broliu Šiva išvydome pasaulį. Aštuonių tūkstančių pėdų aukštyje pirmą kartą įkvėpėme reto Adis Abebos, Etiopijos sostinės, oro.

Šis gimimo stebuklas įvyko trečiojoje Misingo operacinėje: kaip tik joje beveik visada ir su didžiausiu džiaugsmu dirbdavo mūsų motina sesuo Gyrius Marijai ir Juozapui*.

Kai tą rugsėjo rytą mūsų motinai, Madraso vyskupijos karmeličių ordino vienuolei, netikėtai prasidėjo sąrėmiai, Etiopijoje pasibaigė liūtys, staiga it plepiai, nutraukti vidury sakinio, į ligoninės rievėtos skardos stogus liovėsi belsti vandens lašai. Nuščiuvo, ir tyloje per naktį pražydo lakišiai, nuauksindami Adis Abebos kalvų šlaitus. Pievose aplink Misingą viksvos laimėjo kovą su purvynu, ir dabar iki pat grįsto ligoninės slenksčio plytėjo puikus kilimas, žadėdamas svarbesnių dalykų nei kriketas, kriketas ar badmintonas.

Misingas, iškrikas baltintų vienaukščių ir dviaukščių pastatų pulkas, regis, iškeltas iš žemės to paties geologinių plokščių lūžio, kuris sukūrė Entoto kalnus, stovėjo ant žalios aukštumos. Žemus namukus it grioviai juosė lovio pavidalo gėlynai, laistomi iš stogo laštakų tekančiu vandeniu. Vyresniosios Herst rožės gožė sienas, tamsiai raudoni žiedai įrėmino kiekvieną langą ir driekėsi iki stogo. Priemolis buvo toks derlingas, jog Vyresnioji, išmintinga ir sumani Misingo ligoninės vedėja, perspėdavo, kad nevaikšiotume basi, nes gali išdygti naujų pirštų.

* Originale *Sister Mary Jozeph Praise (angl.)* – Gyrius (Garbė, Liaupsė, Šlovė) Marijai ir Juozapui.

Nuo pagrindinių ligoninės pastatų it rato stipinai tįso penki takai, apšodinti krūmais sulig pečiais. Jie vedė prie palmių lapais dengtų penkių trobelių, beveik paslėptų miško, gyvatvorių, eukaliptų ir pušų. Vyresnioji siekė, kad Misingas primintų botanikos sodą, kampelį Kensingtono sodų (kur būdama jauna vienuolė ji vaikščiodavo prieš atvykdama į Afriką,) ar rojų prieš nuopuolį.

Iš tikrųjų Misingo ligoninė vadinosi Misijų – ši žodį etiopai tardavo savotiškai, ir išgirsti galėjai visai. Sveikatos apsaugos ministerijos valdininkas, ką tik baigęs vidurinę mokyklą, leidime išspausdino MISINGO LIGONINĖ, nes taip nuklausė. Klaidą įamžino „The Ethiopian Herald“ reporteris. Kai vyresnioji sesuo Herst paprašė ministerijos valdininko ištaisyti pavadinimą, šis ištraukė mašinrašį.

– Pažiūrėkit pati, ponია. Misingas, *quod erat demonstrandum**, – pareiškė, lyg būtų įrodęs Pitagoro teoremą, kad Saulė – Saulės sistemos ašis, Žemė yra apvali ir kur yra tiksli Misingo ligoninės vieta įsivaizduojamame plote. Taip ir liko.

SESUO MARIJA, GIMDYDAMA KANČIOSE, nė karto nesuriko ir nesuaimanavo. Bet už dvivėrių švaistinių trečiosios operacinės durų gretimame kambarėlyje baubdamas raudėjo didžiulis mano motinos autoklavas (Ciuricho liuteronų bažnyčios dovana), deginančiais garais sterilizuodamas chirurginius instrumentus ir rankšluosčius, kurių prireiks jai pačiai. Mat autoklavinės kertėje, prie pat nerūdijančio plieno pabaisos, septynerius metus, iki įžūlaus mūsų atsiradimo, buvo motinos kampelis. Čia stovi į sieną atsuktas su kėde sujungtas rašomasis stalas iš uždarytos misijų mokyklos, o jame išskaptuota daugybės mokinių neveltis. Ant kėdės atlošo pakabintas baltas megztinis, kurį, anot pasakojimų, ji dažnai užsimesdavusi ant pečių tarp operacijų.

Prie tinkuotos sienos virš stalo motina prismeigė garsiosios Berninio skulptūros „Šventosios Teresės ekstazė“ nuotrauką iš kalendoriaus. Šventoji Teresė suglebusi, lyg salpėtų, lūpos pražiotos, akys tuščios, vokai primerkti. Abipus iš klauptų spokso žiopių būrys. Šalia geidulingos šventosios švelniai šypsodamasis stovi raumeningo kūno,

* Tai ir reikėjo įrodyti (*lot.*).

nelabai derančio prie jaunatviško veido, angelas. Kairės rankos pirštų galiukais jis pakėlęs šventosios krūtinę dengiančio drabužio kraštą. Dešinėje rankoje atsargiai it smuikininkas stryką laiko strėlę.

Kodėl šis paveikslas? Kodėl šventoji Teresė, mama?

Kai man buvo ketveri, įslinkdavau į šį belangį kambarėlį pažiūrėti į nuotrauką. Atidaryti sunkioms durims vien drąsos nebūtų pakakę, bet jėgų man teikdavo jausmas, kad ji ten, ir troškimas pažinti vienuolę, kuri buvo mano motina. Sėdėdavau prie autoklavo, gaudžiančio ir šnypščiančio it bundantis slibinas, lyg jį daužydamosi būtų pažadinusi mano širdis. Sėdint prie motinos stalo mane pamažu apgaubdavo ramybė, lyg būčiau su ja.

Vėliau sužinojau, kad niekas nedrįso paimti jos megztnio nuo kėdės atlošo. Tai buvo šventas daiktas. Bet ketverių metų vaikui viskas šventa ir kasdieniška. Aš užsimesdavau antibakteriniu muilu kvepiantį drabužį ant pečių. Nagu apvesdavau išdžiūvusią rašalinę, kurią kadaise lieté jos pirštai. Įsmeigdavau akis į nuotrauką iš kalendoriaus, kaip tikriausiai darydavo motina, sėdėdama šiame belangiam kambarėlyje, ir nustėrdavau. Po daugelio metų sužinojau, kad šventajai Teresei nuolat pasirodantis angelo regėjimas vadinamas ekstaze, žodynas aiškino, kad tai sielos, degančios meile Dievui, širdies, pervertos meile Dievui, išgyvenimas; tikėjimo metaforos sykiu buvo ir medicinos terminai. Man, keturmečiui, tas vaizdas kėlė pagarbą, net nežinant tokių žodžių kaip „ekstazė“. Neturėjau motinos nuotraukų, todėl tariausi, kad moteris paveikslėlyje yra mano motina, o jai grasi ir ją tuoj išprievartaus angelas su ietimi rankoje. „Kada ateisi, mama?“ – klausdavau, ir mano vaikiškas balsas atsimušdavo į šaltas plyteles.

Sušnibždėdavau atsakymą: „Kaip Dievą myliu!“ Neturėjau jokio kito atsakymo, išskyrus šiuos daktaro Ghošo žodžius, ištartus, kai pirmą kartą čia atklydau, o jis atėjo manęs ieškoti ir man per petį nustebeš spoksojo į šventosios Teresės paveikslą; paėmė mane ant stiprių rankų ir pasakė balsu, griausmingu kaip autoklavas: „Ji ATEINA*, kaip Dievą myliu!“

* *Come* angliškai reiškia ne tik „ateiti“, bet ir „patirti orgazmą“.

NUO MANO GIMIMO PRAĖJO ketveri... ir keturiasdešimt šešeri metai, ir stebuklingai pasitaikė proga grįžti į tą kambarį. Paaiškėjo, kad kėdė man jau per maža, o megztnis ant pečių primena nėrinių antpetę, dėvimą kunigų. Bet kėdė, megztnis ir ekstazę keliantis paveikslas tebėra. Pasikeičiau aš, Marijonas Stounas, bet daugiau beveik niekas. Kambarys, kuris liko toks pat, skatina keliauti atgal laiku ir atmintyje. Lyg to reikalautų neblunkanti Berninio šventosios Teresės skulptūros nuotrauka (jau įrėminta ir įstiklinta saugant atvaizdą, kurį prismeigė mano motina). Esu priverstas surikiuoti savo gyvenimo įvykius, pasakyti, kad viskas prasidėjo šioje vietoje, kad dėl šito atsitiko anas, kad pabaiga siejasi su pradžia, todėl aš čia.

MES ATEINAME Į ŠĮ pasaulį nekviesti ir, jei pasiseka, pro badą, kančią ir ankstyvą mirtį, kurie, nepamirškime, yra daugumos dalia, išvelgiame tikslą. Aš užaugau ir supratau, kad mano paskirtis – tapti gydytoju. Siekiu ne tiek išgelbėti pasaulį, kiek išsigydyti pats. Nedaugelis gydytojų, o iš jaunų – nė vienas, ryšis tai pripažinti, bet rinkdamiesi šią profesiją mes nesąmoningai tikime, kad tarnaudami kitiems aptversime savo žaizdas. Taip būna. Bet žaizda gali ir užbjurti.

Chirurgiją pasirinkau paskatintas Vyresniosios, vaikystėje ir paau-glystėje buvusio šalia patikimo žmogaus.

– Koks sunkiausias dalykas, kurį įstengtum padaryti? – paklausė ji, kai nuėjau prašyti patarimo pirmą juodžiausią savo gyvenimo dieną.

Susigūžiau. Kaip lengvai ji atskleidė, koks didelis atotrūkis tarp garbėtroškos ir naudingumo.

– Kodėl turiu daryti tai, kas sunkiausia?

– Todėl, Marijonai, kad tu – Dievo instrumentas. Nepalik jo gulėti dėžėje, sūnau. Grok! Perprask savo instrumentą. Kam tenkintis „Dviem varlytėmis lankoje“, jei gali skambinti „Gloria“?

Vyresnioji elgėsi nesąžiningai, primindama įstabųjį choralą. Jo klausantis atrodydavo, kad su visomis gyvomis būtybėmis žvelgiu į dangų netekęs žado iš nuostabos. Ji perprato nesusiformavusį mano charakterį.

– Bet, Vyresnioji, aš nė svajoti nedrįstu, kad grosiu Bachą, „Gloria“... – sušnibždėjau. Juk nebuvau grojęs nei styginiais, nei pučiamaisiais instrumentais. Nepažinau natų.

– Ne, Marijonai, – atsiliepė ji, švelniai glamonėdama mane žvilgsniu, šiurkščiais susukiotais pirštais liesdama skruostus. – Ne, ne Bacho „Gloria“. Savo „Gloria“. Ji gyva tavyje. Didžiausia nuodėmė – jos nerasti, nepanaudoti Dievo duoto talento.

Temperamentu aš tinkamesnis pažintinei disciplinai, sričiai, susijusiai su savistaba, vidaus ligoms, galbūt psichiatrijai. Išvydus operacinę, mane išpildavo prakaitas. Įsivaizdavus, kad rankoje skalpelis, man nudiegdavo per paširdžius. (Nudiegia iki šiol.) Man atrodė, kad chirurgija – pats sunkiausias dalykas.

Todėl tapau chirurgu.

Po trisdešimties metų negarsėju nei sparta, nei drąsa, nei meistriskumu. Vadinkite mane patikima darbo pele; sakykite, kad renkuosi techniką atsižvelgdamas į ligonį ir aplinkybes, ir man tai bus didžiausia liaupsė. Man įkvepia drąsos gydytojai, kurie kreipiasi į mane, kai patys turi gulti ant operacinės stalo. Jie žino, kad Marijonui Stounui ligonis rūpės ne tik prieš ir per operaciją, bet ir po jos. Jie žino, kad chirurgų posakiai „Jei abejoji, pjauk“ arba „Kam laukti, jei gali operuoti“ man viso labo atskleidžia, kokių lėkštų žmonių pasitaiko šioje medicinos srityje. Mano tėvas, kurį didžiai gerbiu kaip chirurgą, sakydavo: „Labiausiai vykusi operacija yra ta, kurios nusprendi nedaryti.“ Talentas, genijus suvokti, kada nereikia operuoti, kada darbas ne mano nosiai, kada kviesti į pagalbą tėvo lygio chirurgą, nevertinamas.

Kartą, kai ligoniui grėsė didžiulis pavojus, maldavau tėvą operuoti. Jis stovėjo prie lovos ir tylėjo, neatitraukdamas pirštų nuo paciento riešo, nors seniai nustatė pulso dažnį, lyg liečiant odą, čiuopiant siūlinius tvinksnius stipininėje arterijoje jam būtų lengviau apsispręsti. Iš įtampos veide supratau, kaip jis susikaupęs. Taip ir mačiau, kaip jo galvoje sukasi minčių krumpliaračiai; man pasirodė, kad jo akyse sublizgo ašaros. Tėvas be galo rūpestingai pasvėrė abi galimybes. Pagaliau papurtė galvą ir nususuko.

Aš išėjau įkandin.

– Daktare Stounai, – prabilau, nors troškau surikti: „Tėve!“ – be operacijos jis numirs. – Širdies gilumoje supratau, kad vilties nėra, kad ligonis gali mirti vos įkvėpęs anestetiko.

Tėvas uždėjo ranką man ant peties.

– Marijonai, prisimink vienuoliktą įsakymą, – tarė švelniai, lyg kalbėtų su jaunesniu bendradarbiu, o ne su sūnumi. – Neoperuok ligonio jo mirties dieną.

Prisimenu jo žodžius pilnatis naktimis Adis Abeboje žybčiojant peiliams, švilpiant akmenims ir kulkoms, kai atrodo, kad stoviu skerdykloje, o ne trečiojoje operacinėje, apsibarstęs svetimų kaulų nuotrupomis ir apsitaškęs krauju. Prisimenu. Bet prieš operaciją ne visada žinai atsakymą. O turi operuoti. Gudrūs po laiko šmaikštuočiai ir mokslo vyrai vėliau mitriai suvaidins farsą, sušauks konferenciją sergamumo ir mirštamumo tema ir paskelbs, ar tavo sprendimas buvo teisingas, ar klaidingas. Gyvenimas irgi toks. Gyveni žvelgdamas į ateitį, o supranti praeitį. Tik sustojęs ir atsigręžęs pamatai lavoną, pakliuvusį po tavo ratais.

Dabar, eidamas penkiasdešimtuosius, aš gerbiu atvertos pilvo ertmės ar krūtinės ląstos vaizdą. Gėdijuosi žmogaus gebėjimo žeisti ir luošinti, daryti kūną. Tačiau tai teikia progų išvysti paslaptį dar nų širdies, kyšančios iš už plaučio, kepenų ir blužnies susikalbėjimą po diafragmos kupolu – nuo tokių dalykų man užkanda žadą. Mano pirštai naršo tarp žarnų, ieškodami skylių, paliktų geležtės ar kulkos, ringė po žvilgios ringės, dvidešimt trys pėdos, sugrūstos tokioje mažoje ertmėje. Žarnos, praslydusios man pro pirštus Afrikos naktį, dabar siektų Gerosios Vilties ragą, o iki gyvatės galvos dar toli. Bet aš matau stebuklus po oda, šonkauliais ir raumenimis, reginius, paslėptus nuo savininko. Ar gali būti didesnė garbė žemėje?

Tokiomis akimirkomis neužmirštu padėkoti savo dvyniui Šivai, daktarui Šivai Stounui – surandu jo atspindį stiklo lakšte, skiriančiame dvi operacines, ir dėkingas linkteliu, nes jis leidžia man būti tuo, kas dabar esu – chirurgu.

Pasak Šivos, gyvenimas iš esmės tėra skylių lopymas. Tai ne metafora. Jis iš tikrųjų lopo skyles. Ir vis dėlto tai tinkama mūsų profesijos metafora. Bet būna ir kitokių skylių, žaizdų, perskiriančių šeimą. Kartais atsirandančių gimstant, kartais vėliau. Mes visi lipdome šukes. Visą gyvenimą. Ir paliekame daugybę nebaigtų darbų kitai kartai.

Gimęs Afrikoje, gyvenęs tremtyje Amerikoje, pagaliau grįžęs į Afriką, aš esu įrodymas, kad geografija lemia likimą. Likimas parvedė mane atgal į tą pačią vietą, kurioje gimiau, į tą pačią operacinę, kurioje atėjau į pasaulį. Mano pirštinetos rankos virš trečiosios ope-

racinės stalo juda erdvėje, kadaise priklausiusioje motinos ir tėvo rankoms.

Būna naktų, kai svirpt svirpt čirpia svirpliai, tūkstančiai svirplių, nustelbdami hienų kikenimą ir niurnėjimą kalvose. Staiga gamta nutyla. Lyg patikrinimas pagal vardinių sąrašą būtų baigtas ir laikas tamsoje susiradus porą dingti. Tylos tuštumoje klausausi negirdimo žvaigždžių gausmo ir džiūgauju, dėkingas už savo nereikšmingą vietą galaktikoje. Tokiu metu jaučiu, koks esu skolingas Šivai.

Mudu, dvyniai broliai, miegodavome vienoje lovoje iki paauglystės, suglaudę galvas, pasukę į šalį liemenis ir kojas. Išaugome iš tokio artumo, bet tebesiilgiu jo, tebesiilgiu brolio kaukolės šalia. Priimdamas kiekvieną saulėtekio dovaną, pirmiausia pamanau, kad reikia pažadinti Šivą ir pasakyti: „Aš tau skolingas ryto vaizdą.“

Tačiau labiausiai esu Šivai skolingas šią istoriją. Mano motina, sesuo Marija, jos neatskleidė, mano bebaimis tėvas, Tomas Stounas, nuo jos pabėgo, o man teko ją atkurti iš gabalėlių. Tik pasakojimas gali išlyginti plyšį, skiriantį brolių nuo manęs. Taip, mano tikėjimas chirurgija beribis, bet nė vienas chirurgas neužgydys žaizdos, atsivėrusios tarp dviejų brolių. Kur šilkas ir plienas bejėgiai, turi pavykti žodžiui. Pradedu nuo pradžių pradžios...